

Zelený kolonialismus

Green Colonialism

6.-14. 11. 2023

projekce / screening 6. 11. 2023, 19.00
online 7.-14. 11. kurátor*ka/curated by **Sára Märč**
umělci a umělkyně / artists **Maria Thereza Alves, Patricia Domínguez,**
Anežka Horová a Klára Trsková, Erin Johnson, Elmar Klos, Uriel Orlow
etc. galerie, Sarajevská 68/16, Praha 2 www.etcgalerie.cz

Několik poznámek k historii botanických zahrad v kontextu dekolonizace

Botanické zahrady chápeme v současném kulturním kontextu jako zdroj ponaučení, estetickou a zahradnickou inspiraci, jako místo, kde se provádí šlechtitelské pokusy, a v neposlední řadě jako zdroj uchování biodiverzity pro případné reintrodukce ohrožených rostlin do jejich původního prostředí. Jaké ale byly na počátku novověku pohnutky k jejich zakládání? Jakou plnily roli, jaké znalostní komplexy stály za jejich existencí?

Klíčovým impulzem pro zakládání botanických zahrad bylo „objevení“ Amerik a od něj se odvíjející výměna živých organismů – především rostlin – napříč kontinenty. Jedním z ideových základů formátu renesanční botanické zahrady byla představa ráje, kde se mělo nacházet všechno rostlinstvo, které na Zemi najdeme v různých klimatických podmínkách a v různých regionech. Cílem botanické zahrady tedy bylo ve vymezeném prostoru pěstovat co nejvíce rostlinných druhů a přiblížit se tak rajskému ideálu. Historik Jorge Cañizares-Esguerra poukazuje na přesvědčení botaniků v řadách kolonistů v Peru, že rajský potenciál mají Andy, které jsou klimaticky velmi rozrůzněné a zahrnují téměř všechna podnebná pásma. Tyto specifické podmínky chápali jako ideální nástroj k ekonomickému rozvoji, který umožní pěstování široké škály dobře zpeněžitelných plodin.

Botanici v 17. a 18. století také věřili, že rostliny z tropů a jiných teplých klimatických podmínek lze aklimatizovat a poté pěstovat v Evropě či v koloniích držených velmocemi, pro něž botanici své výzkumy prováděli. Motivace těchto pokusů byly ekonomické – často za nimi stála snaha vyhnout se monopolům konkurenčních zemí na dovoz konkrétní plodiny či úsilí o úplnou hospodářskou soběstačnost. Experimentovalo se tak například s pěstováním čaje a jiných exotických plodin ve Švédku (Carl von Linné), v Anglii i Francii, a tyto aklimatizační pokusy probíhaly právě v botanických zahradách.

Jednou z klíčových funkcí, kterou botanické zahrady dlouho plnily, bylo pěstování rostlin pro léčebné účely. Botanika se na počátku novověku studovala zároveň s medicínou, protože její hlavní účel byl spatřován v aplikaci znalostí léčebných účinků rostlin do praxe. S narůstajícími počty kolonistů v tropických oblastech vyvstal rovněž problém s do té doby neznámými nemocemi, s nimiž si evropská medicína nevěděla rady. Kolonisté se tedy pokoušeli dobývat z nových území nejen rostliny samotné, ale také znalosti o tom, jak tyto rostliny využít. Naráželi ovšem na obtíže pramenící jednak z neznalosti jazyka původních obyvatel, ale také z neochoty místních lidí sdělovat dobyvačným a často krutým kolonizátorům cokoliv o účincích zdejších rostlin. Rostliny, jejichž vzorky doputovaly do Evropy, tak bývaly záramovány znalostním aparátem, který zcela ignoroval jejich symbolické a rituální funkce v kosmologiích původních obyvatel, a v mnoha případech také neúplně či vůbec nepostihoval jejich léčebné účinky.

Evropští botanici své znalosti o dovážených rostlinách získávali mnohdy jen zprostředkovaně od evropských kolonistů, kteří své vědomosti nabylí ve šťastnějších

Several Notes on the History of Botanical Gardens in the Context of Decolonization

In today’s cultural context, we understand botanical gardens as sources of knowledge, places of aesthetic and horticultural inspiration, sites of experiments in plant breeding, and finally conservators of biodiversity – particularly in attempts to reintroduce endangered species into their original habitat. But why were botanical gardens even founded, in those first years of the modern period? What needs did they fulfill? What complexes of knowledge stood behind their establishment?

One key element in the establishment of the first botanical gardens was the “discovery” of the Americas and the ensuing exchange of living organisms – primarily plants – across continents. One of the founding ideas of the Renaissance botanical garden was the notion of paradise, containing all plant life that existed on Earth in various climates and regions. The aim of the botanical garden, then, was to collect as many plant species as possible in one place, thus approaching the paradisaical ideal to the greatest degree conceivable. Historian Jorge Cañizares-Esguerra has drawn attention to the belief among the botanist-colonisers in Peru that the Andes possessed the potential for paradise itself, given this mountain range’s climatic variety and the presence of almost all layers of vegetation within it. These botanist-colonisers understood these optimal conditions to be ideal for economic development brought about by the cultivation of a wide range of cash crops.

In the 17th and 18th centuries, European botanists believed that plants from the tropics and other warm regions could be acclimatised and then grown in Europe or the colonies belonging to the state that had financed their research. The reasoning behind this research was economic, often motivated by an effort to avoid the import monopolies of competing countries for a particular crop, or by attempts to achieve complete economic autarky. Such experiments included the cultivation of tea and other exotic crops in Sweden (by Carl von Linné in particular), England, and France – and all of these attempts at acclimatisation took place in botanical gardens.

Another one of the key functions fulfilled by botanical gardens was the cultivation of plants for medicinal purposes. In the early modern period, botany was taught alongside medicine, as the principal aim of botany at that time was the ability to apply the healing properties of plants in practice. However, as the numbers of colonists arriving in tropical regions increased, a new problem arrived: previously unknown diseases emerged that European medicine did not know how to treat. This meant that the colonisers not only attempted to plunder the plants themselves from the indigenous population, but also knowledge about their applications. Predictably, the colonisers encountered problems, stemming partly from a reluctance to learn the indigenous languages and partly from the locals’ reluctance to help the colonisers, who terrorised and massacred them. Knowledge about the plants that then arrived in Europe was framed within an apparatus of knowledge that ignored the symbolic and ritual functions plants had played in the

případech pozorováním praktik původních obyvatel, v horších případech pak nátlakem a násilím. V mnoha případech se o léčebných účincích tropických rostlin nedozvěděli od původních amerických obyvatel, ale od afrických otroků a otrokyň zavlčených do Amerik. Ti mohli své znalosti účinků rostlin z tropické Afriky částečně aplikovat i na léčbu nemocí, kterým čelili ve svém novém „domově“. Jako příklad může posloužit sapan nádherný (*Caesalpinia pulcherrima*), „paví strom,“ který je původem patrně ze Střední Ameriky. Maria Sybilla Meriam, která v 17. století v Surinamu malovala místní flóru a entomofaunu, popsala používání této rostliny otrokyněmi, které do Surinamu zavlekli nizozemští kolonizátoři. Semena, kůra, i listí způsobují potrat a zoufalé otrokyně z Ghany a Angoly je užívaly proto, aby do těchto strašných podmínek nepřiváděly děti, které by jen sloužily svým nizozemským pánům. V evropských botanických zahradách, do kterých se tento tropický strom dostal na přelomu 18. a 19. století, byly ovšem jeho abortifacientní účinky zamlčeny a byla vyzdvihována pouze jeho ozdobnost.

Evropské botanické zahrady tedy v prvních stoletích novověku plnily především funkci zásobárny farmaceutického materiálu a kusých znalostí o dovezených rostlinách. Jak upozorňuje v kolektivní monografii *Colonial Botany* její koeditorka Londa Schiebinger, botanický výzkum byl vnímán jako klíčový nástroj ekonomického rozvoje evropského koloniálního systému. Zatímco těžba zlata a stříbra měla v Novém světě prim zejména v 16. století, v následujícím období to bylo právě bioprospektorství a bioextraktivismus, které koloniální mocnosti uchopily jako zdroj svých zisků. Dokládá to holandský monopol Východoindické společnosti (VOO) na dovoz koření ze Západní Indie, Jávy, Bornea a čaje z Číny, ale také francouzské (Saint Domingue) nebo anglické (Barbados) kolonie, v nichž se pěstovala cukrová třtina, později tabák, chinin, kaučuk atd. Šíře a rozmanitost rostlinné říše, kterou botanické zahrady prezentovaly, tak kromě rajského ideálu sdělovaly mnohem prozaičtější zprávu o moci koloniálních impérií, které disponují tímto ohromným přírodním bohatstvím.

Významné botanické zahrady současnosti se naopak zapojují do projektů na záchranu biodiverzity v celosvětovém měřítku. Vlajkovou lodí jsou například londýnské Kew Gardens, které ve svém programovém prohlášení na aktuální dekádu (Our Manifesto for Change 2021–2030) zdůrazňují pět pilířů, na nichž staví svoje aktivity. Mezi nimi je například zapojování veřejnosti do ochrany přírodního světa nejen skrze vzdělávací programy, ale také přímou aktivní účastí lidí na projektech obnovy „divočiny“ (např. poskytování osiva a know how pro obnovu květnatých luk). Kew Gardens usiluje také o širší spolupráci s humanitními a uměleckými obory, které poskytují jiné úhly pohledu než klasická botanika. Ve svém programovém prohlášení vyzdvihují také úzkou spolupráci se zahraničními partnery z bývalých kolonií, odkud pocházejí sbírky, které Kew v průběhu 260 let své existence nashromáždily. Deklarují zde „urychlenou revizi sbírek, která bude reflektovat jejich exploitativní nebo rasistický obsah a náležitě jej pomoci nových, adekvátních narativů uvede na pravou míru“.

Jako umělkyni, která nemá formální botanické vzdělání, ale ráda se se přiučí od botaniků, odborné literatury,

cosmology of the indigenous population. In many cases, this meant the colonisers failed to capture the range of healing properties the plants possessed, or else ignored these entirely.

The botanists working in Europe’s gardens acquired knowledge about the imported plants mediated by European colonisers, who collected it at best by observing indigenous practices, and at worst through coercion and violence. In many cases, they learned about the medicinal effects of tropical flora not from the indigenous American populations, but from African slaves brought to the New World. To some extent, these slaves could apply their knowledge of tropical plants native to Africa to the diseases they faced in their involuntary exile. One example of such a plant was the “peacock flower”, (*Caesalpinia pulcherrima*), originally from Central America. Maria Sybilla Meriam, who made drawings of the flora and entomofauna in Suriname in the 17th century, described how slaves brought to Suriname by Dutch colonists used this plant. The seed, bark, and leaves of this tree all lead to miscarriage, and the slaves from present-day Ghana and Angola used them in desperation to avoid bringing children into these terrible conditions to serve their Dutch masters. But when poinciana arrived in the botanical gardens of Europe at the turn of the 18th and 19th centuries, its abortifacient effects were concealed and the plant was praised only for its decorative qualities.

During the first few centuries that followed the dawn of modernity, botanical gardens thus served primarily as a supply of pharmaceutical material and knowledge whose origins in the cosmology of indigenous populations were generally withheld. As co-editor Londa Schiebinger noted in a collective monograph entitled *Colonial Botany*, botanical research was considered essential for the economic development of the European colonial system. While the mining of gold and silver in the Americas mostly took place in the 16th century, the years that followed were characterised by bio-prospecting and bio-extractivism, which the colonial powers used as a source of income. This included the Dutch East India Company’s monopoly on the import of spices from West India, Java, and Borneo, as well as teas from China; French (Saint Domingue) and English (Barbados) colonies grew sugar cane , and later, also tobacco, quinine, rubber, and other goods. The breadth and diversity of the plant kingdom that the botanical gardens represented thus had a much more prosaic message than the ideal of paradise: a message about the power of the colonial empires that had this enormous natural treasure at their disposal.

By contrast, major botanical gardens today take part in biodiversity conservation projects on a global scale. The Kew Gardens are a flagship example of this approach: their programmatic statement for the coming decade (“Our Manifesto for Change 2021–2030”) emphasises five pillars on which they aim to base their activities. These include actively including and inspiring people to protect the natural world, not only through educational activities but also public involvement. This means projects to renew wilderness (for example, by providing seeds and know-how for the renewal of flower meadows); broader collaboration with the arts and humanities, fields that offer different perspectives than classical botany; and, most importantly, collaborations with partners from the UK’s former colonies.

z pozorování v terénu a občasných návštěv botanických zahrad, mi možná něco uniklo. Třeba mě někdo z čtenářů tohoto krátkého textu opraví a poukáže na příklady dobré praxe u nás. Osobně jsem nicméně doposud nepostřehla, že by v českém prostředí botanické zahrady – nebo i historické zahrady, náležitě například k památkovým objektům – nějak veřejně reflektovaly, nebo dokonce revidovaly svůj koloniální odkaz. Jaké příběhy vyprávět u projektů obnovy zahrad, které byly zakládány v 18. či 19. století a pěstovaly se tu v nich exotické rostliny? Jaké měli jejich zakladatelé vazby na ekonomické toky, které fungovaly v globálním měřítku? Nestačí se zaměřit jen na historicky přesnou rekonstrukci původní podoby zahrad v intencích architektonického řešení a taxonů, ale věnovat se také historii ekonomických a politických vazeb, do nichž jsou rostliny vpleteny. Pak teprve uslyšíme příběhy v jejich úplnosti.

Barbora Lungová

Seznam videí / Screening selection

Maria Thereza Alves:

Seeds of Change: Marseille, 2009, 11:59 min

Patricia Domínguez:

Matrix Vegetal, 2022, 21:14 min

Anežka Horová & Klára Trsková:

Mas Eternamente Não (Ale navždy ne), 2023, 4:46 min

Erin Johnson:

There are things in this world that are yet to be named, 2020, 8:08 min

Elmar Klos:

2x kaučuk, 1946, 12 min

Uriel Orlow:

Learning from Artemisia. 2019–2020, 14:16 min

These collaborations, anchored by the collections that the Kew Gardens have gathered in the last 260 years, have been planned based on the desire to “move quickly to re-examine our collections to acknowledge and address any exploitative or racist legacies, and develop new narratives around them”.

As an artist with no professional botanical training but who has learned intermittently from botanists, academic literature, field observation, and occasional visits to botanical gardens, I might have missed something. Perhaps one of you reading this short text will correct me and provide examples of good practice in the Czech Republic. Personally, I haven't noticed any Czech botanical gardens – or historical gardens connected to various historic buildings – reflecting on or revising their colonial legacies (if these are historically relevant) in the narratives they present to visitors. What stories can we tell about the renewal of gardens that had been established in the 18th or 19th centuries to grow exotic plants? What ties did the founders of these gardens have to the economic currents that flowed on a global scale? It is not enough to focus solely on a historically accurate reconstruction of the gardens in terms of architecture and taxonomy. We must also explore the social ties in which the plants themselves have been entwined. Only then will we learn the full story.

Barbora Lungová

ESEJ/ESSAY:
BARBORA LUNGOVÁ

PRODUKCE/PRODUCTION:
ANNA DAVIDOVÁ, NELA KLAJBANOVÁ

IT PODPORA / IT SUPPORT:
ONDŘEJ ROZTOČIL

PŘEKLAD ESEJE / ESSAY TRANSLATION
IAN MIKYSKA

PŘEKLAD TITULKŮ / SUBTITLES TRANSLATION:
DRAHOMÍRA REZKOVÁ, KLÁRA TRSKOVÁ

EDITACE TEXTU / EDITING:
KAROLINA JIRKALOVÁ, MATT REES

GRAFICKÝ DESIGN / GRAPHIC DESIGN:
NELA KLÍMOVÁ

PROJEKT BYL FINANČNĚ PODPOŘEN
GRANTY OD MINISTERSTVA
KULTURY ČR, HL. MĚSTA PRAHY
A STÁTNIHO FONDU KULTURY.

THE PROJECT WAS FINANCIALLY
SUPPORTED BY THE GRANTS
OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE
CZECH REPUBLIC, CITY OF PRAGUE
AND STATE CULTURAL FUND.

etc.

MINISTERSTVO
KULTURY

Státní fond kultury ČR